

Yayın Tanıtım/Book Review

Yrd. Doç. Dr. Salim KÜÇÜK*

Günay Karaağaç, **Türkçenin Söz Dizimi**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2009, 209 s., ISBN 978-605-4117-30-7

Dilbilimi, yöntem açısından geleneksel dilbilgisinden farklı olmakla birlikte yine de kaynağı dilbilgisidir diyebiliriz. Çok eski bir bilim dalı olan dilbilgisi, eğitime yönelik amaçlar taşır. Eskiden dine ve edebiyata ait metinleri doğru okuyabilmek kadar, topluluk içerisinde etkili konuşmak da önemli görül-müştür. Dilbilgisi'nin oluşumunu şu sebeplerle bağlamak mümkündür: Eski metinleri açıklamak, bir yabancı dili öğre(t)nmek, kendi anadilini doğru konuşma ve yazma sanatını öğre(t)nmek (Kıran 2002: 40-41).

Bilinen en eski dilbilgisi kitabı *Technè Grammatiké* "Dilbilgisi Sanatı", İ.Ö. I. yüzyılda yaşamış olan ve dilbilgisinin 'babası' olarak nitelendirilen Trakyalı Dionyisos Thrax tarafından yazılmıştır. Tümce tanımı Aristo ile aynı olan Dionyisos sözcükleri ad, eylem, ortaç (Partizip), tanımlık (Artikel, harf-i tarif), adıl, ilgeç, belirteç ve bağlaç olmak üzere sekiz türe ayırmış ve bunları tanımlamıştır. Eski Roma'da dilbilgisi üzerine çalışanlar bu sekiz sözcük türüne sonradan sıfatı da eklemişlerdir (Başkan 2003: 28; Toklu 2003: 55, 56; Aydın 2007: 20). "Her dilde sekiz sözcük türü (ad, eylem, sıfat, zarf, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem), özne ve yüklem, çeşitli yollarla sözcük yapımı vardır. Tüm bunlar, her dilde birbiriyle aynı olmamakla birlikte, her dilde mevcuttur." (Bayraktar 2006: 14).

* Ordu Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. sakucuk@hotmail.com

Dünyada bugün yaşayan ve konuşulmakta olan dillerden örnek verilecek olursa Macarcanın ilk grameri 1539 yılında J. Erdösi, Habeşceninki 1540 yılında M. Victorius, Türkçeninki 1612 yılında H. Megiser, Ermeniceninki 1624 yılında F. Rivola, Finceninki 1649 yılında A. Petraeus, Bengalceninki 1743 yılında M. Assumpçam, Eskimocaninki 1760 yılında P. Egede, Kürtçeninki 1787 yılında M. Garzoni tarafından yazılmıştır (Başkan 2003: 43).

Türkiye Türkçesinde söz dizimi üzerine birçok yayının yapıldığını görüyoruz. Bunların önemlilerini yayımlandıkları tarihe göre şöyle sıralayabiliriz: Ahmet Cevat Emre, “Türkçede Cümle, I. Ünlemden Cümleye”, TDAY, Belleten (1954); Ahmet Cevat Emre, “Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi”, TDAY, Belleten (1955); Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Söz Dizimi (1972); Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi (1976); Haydar Ediskun, Türkçe Dilbilgisi-Ses Bilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi (1985); Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi (1991); İbrahim Delice, Türkçe Söz Dizimi (2003); Rasih Erkul, Cümle ve Metin Bilgisi (2004); Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi (2004); Sıddık Akbayır, Cümle ve Metin Bilgisi (2007); Mustafa Özkan, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (2008); Bilal Aktan Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi (2009). Bunlara 2009 yılının Eylül ayında Günay Karaağaç’ın “Türkçenin Söz Dizimi” adlı eseri de eklendi.

Pek çok esere imzasını atan, Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim üyesi Prof. Dr. Günay Karaağaç, böylece şimdiye kadar yayınlanmış eserlerine yalnızca Türkiye Türkçesinin değil, genel manada Türkçenin söz dizimini de eklemiş oldu.

“İçindekiler” kısmına bakıldığında kitabın özgün bir şekilde yapılandırıldığı ve konuların özenli bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Eser iki ana bölümden oluşmaktadır: *Dilbilgisi + Dilbilim* şeklinde yapılandırılmış birinci bölüm “*Sözlük ve Söz Dizimi Ögeleri*” (s. 15-128), ikinci bölüm “*Söz Dizimi*” (s. 129-209) başlığını taşımaktadır. “*Sözlük Ögeleri*”, “*Söz Dizimi Ögeleri*”, “*Sözlü ve Yazılı Dil Kullanımı*” ve “*Dil Bilgisinin Anlam Kümeleri*” gibi alt başlıklardan oluşmuş birinci bölüm, Türkiye Türkçesi için yazılmış, alışageldiğimiz söz dizimi türündeki eserlerden farklı olarak dilbilimsel ve karşılaştırmalı bir yöntemle Türkçenin dilbilgisini ortaya koymaktadır. Türkçenin dilbilgisi demek daha doğru bir ifade, çünkü yazar konuyu yalnızca Türkiye Türkçesi ile sınırlandırmamıştır. Önce tarihî lehçelere açılım yapmış ardından da Türkiye Türkçesinden hareketle çağdaş Türk lehçelerindeki uygulamalara yer vermiştir. Örneğin “Çokluk Eki”ni anlatırken önce Eski Türk Yazı Dilleri’nde yer alan Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlıca, Çağatayca ve Kıpçakçadaki şekillerinin ardından Çağdaş Türk Yazı Dilleri’ndeki duruma ilişkin örnekleri sıralamıştır. Birinci bölüm bu manada yeni bir uy-

gulama ve farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Örneğin Karaağaç, isim çekimini ekli ve edatlı olarak ele almış; yalın, ilgi, yapma, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta, eşitlik ve yön çekimlerine; sebep, benzerlik ve sınırlama hâllerini de dâhil ederek sayılarını 13'e yükseltmiştir.

Günay Karaağaç bu bölümde, mevcut dilbilgisi kitaplarından farklı olarak her dilde karşımıza çıkan ad, sıfat, zarf, zamir, eylem, edat gibi 8 sözcük türünden bağlaç ve edatlara yer vermeyerek isimler başlığı altında yer alması gereken "Özel Ad"ı da ayrı bir sözcük türü olarak göstermiştir. Üstelik Karaağaç, Ekli ve Edatlı Hâl Çekimi'nde Türkçeye diğer dilbilgisi ve söz dizimi kitaplarından farklı olarak "için" edatıyla yapılan Sebep Hâli; "denli, kadar, gibi" vb. edatlarla yapılan Karşılaştırma Hâli; "teg, gibi" vb. edatlarla yapılan Benzerlik Hâli gibi yeni terimler de kazandırmıştır. Vurgu, titretme, beden dili, yazım kuralları ve noktalama gibi alt konu başlıkları da bu bölümü bu sahada yazılmış diğer kitaplardan farklı kılmaktadır.

Yazar, eserin bütününde dilbilimsel bir dil kullanmış; açık, anlaşılır ve sade bir dili tercih etmiştir. Macarca, İngilizce ve Moğolca bilen yazar, Türkçesi varken yabancı kelimeleri kullanmamıştır. Özenli bir şekilde seçilen kelimeler yazarın hem üsluba, hem konuya, hem de anlatıma hâkim olmasını sağlamıştır. Şüphesiz bu, yazarın konulara dilbilimci kimliğiyle yaklaşımından kaynaklanmaktadır. "Dil, Tarih ve İnsan" adlı eserinde de bu üslubu belirgin olarak görmek mümkündür. "Türkçenin Söz Dizimi"ni farklı kılan özelliklerden birincisi kullanılan dil, ikincisi ele alınan konulara dilbilimci gözüyle yaklaşım ve üçüncüsü özgün bir planla yapılandırma diyebiliriz. Bunda Karaağaç'ın Türkçenin dışında batı dillerine ve Arapça, Farsça gibi doğu dillerine hâkim olmasının da önemli bir payı bulunmaktadır. Bunun yanında konuların işleniş sırasında somutlaştırma yapmak için verilen örneklerin son derece özgün olduğu görülmektedir.

"Söz Dizimi" adını taşıyan ikinci bölümde önce "Söz Öbekleri"ne ardından "Cümle"ye yer verilmiş, söz öbeklerinin özellikleri üzerinde durularak çeşitlerine değinilmiştir. Karaağaç, hâl eklerinde olduğu gibi kelime gruplarına Benzerlik, Karşılaştırma, Sebep ve Sınırlandırma Hâli öbeklerini dâhil etmiş, Ünlem Öbeği'ni de farklı olarak Kısaltma Öbekleri içerisinde göstermiştir. Zincirleme İsim Tamlaması'na da yer verilen bu kısım yapısalcı ve modern bir tarzla oluşturulmuştur.

Cümle bahsinde ise cümlelerin özellikleri, öğeleri ve türleri üzerinde durulmuş; Türkçe, Macarca, Moğolca ve Fince cümle örneklerine yer verilerek, Ural-Altay dil ailesine mensup bu dillerle ilgili olarak cümle yönünden okuyucuya karşılaştırma yapma ve bütünsel düşünme fırsatı sağlanmıştır. Esasen bu görüş eserin bütünü için geçerlidir.

Leyla Karahan gibi Karaağaç da cümlelerin unsurları arasında edat tümlecine yer vermemiştir. Eser plan yönünden bu alanda yazılmış diğer kitaplardan farklı bir yapı sergilemektedir. Örneğin Leyla Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi adlı eserinden farklı olarak "Cümlelerin Unsurları" ve "Türleri" ikinci bölümde yer almıştır. Cümlelerin Öğeleri'nde terimler yönünden Leyla Karahan ile paralelliği sağlayan Karaağaç "Cümle Türleri"nde Leyla Karahan'dan farklı olarak "Sıralı Cümle"ye yer vermemiş ve "Bağlı Cümle"nin bir alt başlığı olarak "Eksilteli Cümle veya Söz Cümle"ye yer vermiştir. Buna bağlı olarak soru cümlesi; Seçmeli Soru, Ünlemlik Soru, Karşı Çıkma Sorusu, Cümleyi Değil Cümle Öğelerinden Birini Sorma Sorusu, İkili Soru, Düşünme Sorusu, Dolaylı Soru, Zamir Sorusu, Dolaysız Soru, Ret-Kabul Sorusu, Ayırıcı Soru, Retorik Soru, Uzlaş Sorusu, Onay Sorusu şeklinde çeşitlendirilmiştir.

Eser işlevsel, faydacı ve sistematik bir tarzda hazırlanmıştır. Öyle ki, Türkiye Türkçesinde dilbilgisini ve dilbilimi başarıyla birleştiren ilk eser olarak nitelendirilebilir. İçerik, terim ve tanımlarla dikkati çeken, kaynakçası olmayan eseri özgün kılan özelliklerden biri de konuları somutlaştırmak için kullanılan art ve eş zamanlı metotla hazırlanmış, okuyucunun Türk Dünyasına ve Türkçeye hâkim olmasını sağlamaya yönelik açıklayıcı tablolardır. Kitapta bütünlükçü bir anlayışla hazırlanmış, toplam 64 tabloya yer verilmiştir. Bu aynı zamanda yazarın bilgilendirmede görselliğe de önem verdiğinin bir göstergesidir.

Karaağaç'ın eseri bilinenleri tekrarlamak yerine söz dizimine ve Türkçenin öğretimine hem farklı bir anlayış kazandırmakta hem de dilbilgisine dilbilimsel bir yenilik getirmektedir. Eser, Türkçenin söz dizimine bütünsel bir anlayışla yaklaştığı için aynı zamanda bir ilktir ve bu yönüyle değerlidir. Dileğimiz eserin hak ettiği övgü ve değeri görmesidir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mehmet (2007), *Dilbilim El Kitabı*, 3F Yayınevi, İstanbul.
- BAŞKAN, Özcan (2003), *Dilbilim, Lengüistik Metodu*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BAŞKAN, Özcan (2003), *Dilbilim, Lengüistik Metodu*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2006), *Dil Bilimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- KIRAN, Zeynel (2002), *Dilbilime Giriş*, (hızlı Ayşe (Eziler) Kiran), Seçkin Yayınları, Ankara.
- TOKLU, Osman (2003), *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.